

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра історії України

Дипломна робота
магістра

з теми:

**«ВИЩІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ
У ПЕРЕБУДОВЧИЙ ПЕРІОД»**

Виконав: студент II курсу
спеціальності 014 Середня освіта (Історія)

Зварич Юрій Михайлович

Керівник: **Комарніцький О. Б.**
доктор історичних наук,
доцент кафедри історії України

Рецензент:

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ I. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА.....	6
Розділ II. ХАРАКТЕРИСТИКА ВИКЛАДАЦЬКОГО І СТУДЕНТСЬКОГО СКЛАДУ.....	13
Розділ III. НАВЧАЛЬНА ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	23
3.1. Забезпечення якості підготовки фахівців.....	23
3.2. Участь викладачів та студентів у науково-дослідній роботі.....	37
Розділ IV. ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ ТА МАТЕРІАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ ВИШІВ.....	48
4.1. Ідейно-політична і культурно-масова робота у вишах регіону. Роль викладачів і студентів у подоланні наслідків комуністичної ідеології.....	48
4.2. Матеріально-технічна база, матеріальне становище трудового і студентського колективів вишів.....	71
ВИСНОВКИ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	92
ДОДАТКИ.....	105

ВСТУП

Актуальність теми. З проголошенням державної незалежності України для істориків відкрилися нові перспективи дослідження різних політичних і соціальних процесів радянської доби. Це зумовлювалося не лише відходом від комуністичної ідеології, але й набагато ширшим доступом науковців до архівних джерел, що дозволило вивчити нові грані проблем, використанням і упорядкуванням фактичного матеріалу попередніх досліджень.

Суперечливим явищем в історії радянського суспільства була «горбачовська перебудова», яка охопила усі сфери суспільно-політичного життя Української РСР. У політичному житті утверджувалася багатопартійність, скасовано цензуру, почалася гласність, яка передбачала широкий доступ до інформації усіх верств населення і утвердилася свобода слова. Започатковано демократичні, на альтернативній основі, вибори депутатів до рад усіх рівнів. Чимало робилося для підвищення рівня культури, відродження українських народних традицій, особлива увага приділялася використанню української мови. Водночас, національно-культурне і духовне відродження українського народу лише означило основні напрямки руху вперед. Попри всі декларації, значна частина задекларованого відродження залишалася міфом.

У контексті цих процесів значний інтерес викликає підготовка кваліфікованих кадрів. На жаль, проблема розвитку вищої освіти у період перебудови ще не знайшла належного висвітлення у наукових працях. Фактично відсутні ґрунтовні синтетичні праці, які б комплексно показали роботу закладів вищої освіти у цей період. Тому перед істориками, вченими-педагогами, постає нелегке завдання заповнити «білу лакуну», пов'язану з об'єктивним і неупередженим відтворенням життя вишів у перебудовчий період. Ще більшою мірою це стосується й дослідження освітніх проблем у регіональному розрізі. Нині в українській історіографії немає жодного дослідження, у якому б було зображено освітню палітру того часу. Тому запропоноване нами дослідження є вельми актуальним.

Мета і завдання дослідження. Враховуючи наукову новизну і практичну значимість теми, спираючись на доробок попередників, широку джерельну базу, автор поставив за мету комплексно дослідити і охарактеризувати становище вищих закладів освіти Хмельницької області в умовах перебудовчих процесів у середині 80-х – на початку 90-х рр. ХХ ст.

Реалізація мети конкретизується таким **завданнями**:

- проаналізувати стан розробки проблеми і визначити рівень її наукового осмислення, узагальнити історіографічні надбання, оцінити джерельну базу;
- проаналізувати організацію прийому студентської молоді на навчання і показати його особливості;
- показати кількісний склад і фаховий рівень викладачів;
- охарактеризувати навчальну, методичну і науково-дослідну роботу викладачів і студентів;
- висвітлити основні напрямки громадсько-політичної діяльності, показати роль викладачів і студентів у подоланні наслідків комуністичної ідеології, їх участь у роботі неформальних громадських організацій;
- схарактеризувати навчально-матеріальну базу вишів, рівень життя, побут та дозвілля учасників навчального процесу.

Об'єктом дослідження є система вищої освіти Хмельниччини у роки перебудови.

Предметом вивчення є навчально-виховна, науково-дослідна і громадсько-політична діяльність вишів Хмельниччини, їх матеріально-технічна база, побутове, фінансове становище учасників освітнього процесу в умовах перебудови.

Хронологічні межі дослідження охоплюють 1985-1991 рр. Нижньою межею є квітень 1985 р., коли на квітневому пленумі ЦК КПРС було проголошено курс на перебудову радянського суспільства. Верхня межа визначається серпнем 1991 р., коли було проголошено державну незалежність України.

Територіальні межі роботи охоплюють територію Хмельницької області в її тогочасних межах.

Методи досліджень. У процесі виконання роботи було використано низку загальнонаукових методів, у т.ч. аналіз, синтез, індукція та дедукція, методи аналогії і порівняння, діалектичний. Використано також різні спеціально-історичні методи історичного дослідження. Серед них – ретроспективний та історико-генетичний, історико-порівняльний, історико-типологічний, проблемно-хронологічний, структурно-функціональний, періодизації.

Наукова новизна полягає у комплексному дослідженні змін, які сталися у навчальній та науково-дослідній роботі, громадсько-політичному житті вищів Хмельниччини, матеріального становища вищих закладів освіти регіону у середині 80-х – на початку 90-х рр. ХХ ст.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що фактологічний матеріал, теоретичні обґрунтування, узагальнення і висновки, які містяться у магістерській роботі стануть у нагоді при написанні узагальнювальних праць з історії вищої освіти країни, загалом, і Хмельниччини зокрема; підготовці та розробці спецкурсів з історії України та історії української культури.

Апробація матеріалів роботи. Деякі положення та висновки дисертаційної роботи оприлюднені автором на звітній науковій конференції студентів і магістрантів університету у квітні 2018 р.

Публікації. З теми дослідження здійснено 2 публікації.

Структура роботи визначається змістом проблеми, поставленою метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, 4 розділів, 4 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і літератури (194 позиції). Обсяг основного тексту становить 91 сторінку, загальний – 107.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі наведено теоретичне узагальнення і вирішення наукової проблеми, що виявляються у комплексному і всебічному аналізі становища вищих закладів освіти Хмельницької області в умовах перебудовчих процесів у середині 80-х – на початку 90-х рр. XX ст. Використання наукової літератури, наявних архівних джерел, періодики, опублікованих різноманітних документальних збірників, залучення комплексу принципів і загальнонаукових та спеціально-наукових методів історичного пізнання забезпечили виконання поставлених завдань і уможливають такі висновки.

Окремі аспекти даної проблеми досліджували радянські та сучасні українські вчені. Поза їх увагою залишилося ще чимало нез'ясованих питань, пов'язаних з навчальною, науковою і громадсько-політичною діяльністю закладів, їхнім матеріальними становищем.

Підсумовуючи, слід зазначити, що «перебудова», як і кожна «революція згори», була доволі обмеженою і непослідовною. Але головне її значення полягало в тому, що вона спричинилася до різкого зростання політичної активності широких народних верств. Завдяки горбачовській «гласності» люди долали стереотипи й догми, які формувалися десятиліттями, отримали право на об'єктивну інформацію, могли вільно висловлювати власну думку. Цей процес, звичайно, проходив в Україні повільно і болісно, зустрічав запеклий опір з боку консервативних сил, передусім партійної верхівки на чолі з В. Щербицьким, але був незворотнім.

Певну роль у подоланні наслідків комуністичної ідеології відіграли й колективи вищих закладів освіти Хмельниччини. Зокрема, сталися певні зміни у структурі вишів, що пояснюється їх укрупненням у зв'язку із збільшенням кількості спеціальностей, а, відтак, зростанням професорсько-викладацького і студентського колективів. Певні зміни сталися у керівництві вишів. Поступово кількісно і якісно зростали викладацькі склади вишів Хмельниччини. Перебудовчі процеси, зокрема, запровадження принципу виборів, зокрема, деканів і завідувачів кафедр, на альтернативній основі на демократичних засадах проникли і в середовище вишів. Викладацькі посади заміщувалися методом конкурсу. Викладачі періодично

підвищували свою кваліфікацію.

Значну увагу приділяли профорієнтаційній роботі, яка мала різні форми. Так, для забезпечення прийому молоді, яка здобула середню освіту у попередні роки, і працювала у промисловому і сільськогосподарському виробництві, були організовані стаціонарні і заочні підготовчі курси. Їх робота була доволі ефективною, оскільки абсолютна більшість курсистів згодом поповнювали ряди першокурсників. Крім того, з метою популяризації спеціальностей, за якими велася підготовка фахівців і для залучення до вишів більшої кількості абітури, низку викладачів і лаборантів відряджали у різні регіони. Керівництво вишів постійно вдосконалювало методику цільового прийому молоді на навчання. З кожним роком зменшувалася кількість абітурієнтів, які закінчили середні школи і, натомість, зростала кількість тих, хто отримав середню спеціальну освіту. Все ж перші з них становили абсолютну більшість. Крім того, збільшувалася чисельність тих абітурієнтів, які мали певний виробничий досвід. Поступово збільшувалася кількість і поліпшувався контингент студентів.

Під домінуючим ідеологічним впливом правлячої комуністичної партії перебувала навчальна робота, політика якої диктувалася необхідністю побудови ідеологічно спрямованого навчального процесу. Через це особлива увага приділялася викладанню суспільно-політичних дисциплін, які визначалися як один із найважливіших шляхів ідейного виховання молоді. Викладання у вишах у середині 80-х рр. велося переважно російською мовою, що було невід'ємною рисою тогочасного суспільства.

Все ж, тогочасні виші не могли не відчувати перебудовчі новації. Притерпів певних змін навчальний процес. Зокрема, колективи вишів отримали право вносити пропозиції щодо вдосконалення навчального процесу. Регулярно проводилося анкетування «Викладач очима студентів», поступово впроваджували комп'ютеризацію навчального процесу. У цьому відношенні лідером був ХТІ, де відбувався процес оснащення нових навчальних кабінетів, лабораторій і аудиторій сучасним навчально-виробничим обладнанням. У СГІ, який йшов у ногу з часом, почали готувати фермерів. Наприкінці десятиліття почали більше уваги приділяти

вивченню іноземних мов. Тоді ж почали посилюватися настрої щодо надання українській мові статусу державної. Зокрема, студенти педінституту провели відповідну акцію збору підписів. Ця акція хоч і була пересічною подією, однак яскраво засвідчила суперечливість перебудовних процесів у республіці. Якщо в Москві журнал «Огонёк», редагований українцем В. Коротичем, уже публікував відверто антирадянських авторів, то в Україні навіть захист української мови міг послужити приводом для переслідування. Після прийняття Закону «Про мови в Українській РСР» у вишах Хмельниччини розпочалася робота щодо впровадження української мови у навчальний процес.

Навчально-методична робота була спрямована на подальше поліпшення навчально-виховної роботи, на піднесення теоретичного рівня лекційних, практичних, семінарських і лабораторних занять, на допомогу молодим викладачам у підвищенні їхнього науково-методичного рівня. Значну роль у професійній підготовці майбутніх фахівців відігравала виробнича практика, у ході якої вони набували виробничих навичок і закріплювали на практиці теоретичні знання. У вишах практикували проведення різних професійних творчих конкурсів. Викладачі і студенти дотримувалися трудової дисципліни. З другої половини 80-х рр. почали практикувати студентські «Суди честі». Стабільним був показник абсолютної успішності студентів. Щорічно сотні випускників вишів Хмельниччини поповнювали трудові колективи краю.

Неоднозначною була науково-дослідна та дослідно-експериментальна робота. З одного боку, щороку збільшувалася кількість представників професорсько-викладацького складу, які займалися науково-дослідною роботою. Щорічно вчені розробляли десятки колективних тем. Однак, наприкінці десятиліття відсоток тих, хто займався наукою суттєво знизився, що, насамперед, пояснюється погіршенням соціально-економічного становища у державі, а, відтак, фінансування НДР обмежили. Через це науковці змушені були шукати альтернативні джерела фінансування, створюючи малі науково-виробничі підприємства. Незважаючи на труднощі, зросла кількість викладачів, які готували докторські і кандидатські дисертації, монографічні дослідження, навчально-методичні посібники і методичні

поради, статті, частина з яких вийшла у престижних наукових збірниках, журналах. Особлива увага у вишах приділялась вмілому поєднанню співпраці викладачів старшого покоління і молоді генерції. Так почали визрівати умови для становлення наукових шкіл. Виші Хмельниччини приймали у своїх стінах учасників престижних наукових форумів. До наукової роботи залучали обдаровану студентську молодь. НДРС переважно зосереджувалася у наукових гуртках, робота у яких сприяла формуванню у молоді наукового методу пізнання, творчого підходу та оволодіння науками, відповідального ставлення до навчання, самостійності в роботі.

У вишах Хмельниччини першочергова увага приділялася вихованню у майбутніх спеціалістів марксистсько-ленінського світогляду. Головне завдання тут покладалося на партійну та комсомольську організації. Однак у середовище організації проникали демократичні тенденції. Відповідно до цього змінювалися акценти у проведенні політінформацій, робили їх цікавішими і змістовнішими. У цей період у вишах з'явилися незалежні від партійних структур політичні клуби. Члени політклубів гостро критикували партійно-державне керівництво республіки, передусім першого секретаря ЦК КПУ В. Щербицького, ознайомлювали з «білими плямами» української історії, засуджували дискримінаційну політику щодо української мови. Вагомим свідченням зростання суспільно-політичної активності студентства була його участь у виборах до союзної, республіканської та місцевих Рад. Цей період характеризується розвитком студентської демократії. У вишах запровадили студентське самоврядування. Представникам студентів дозволили брати участь у роботі вчених рад інститутів, факультетів, бути присутніми на екзаменах, заліках, захисті курсових і дипломних робіт, вносити пропозиції щодо удосконалення цих робіт. Вони працювали у складі приймальних комісій, комісіях з розподілу стипендій і місць в гуртожитку.

Досліджуваний нами період є переломним в історії профспілкового руху. Саме на цей період припадає реорганізація об'єднаної організації працівників та студентів і створення окремої профспілкової організації студентів. Враховувалися і оцінювалися всі думки та побажання членів профспілки, рішення приймалися

обов'язково в присутності зацікавлених осіб. Все ж перебудовчі процеси не означали суттєвої зміни ставлення керівної партії до профспілок, які розглядалися як школа управління, господарювання та комунізму. У середині 80-х рр. – на початку 90-х рр. студентів залучали до різних форм ідеологічної роботи, які застосовувалися у попередні десятиліття, що свідчило про непослідовність горбачовської перебудовчої політики. Зокрема, у вишах організовували соцзмагання, яке координував студентський профком. Велику увагу приділяли патріотичному та інтернаціональному вихованню студентської молоді. До цієї справи залучалися студенти, які брали участь у боях в Афганістані. Чимало студентів були членами добровільних народних дружин.

Студентів залучали до участі у суспільно-корисній праці: вони працювали у складі механізованих загонів, будівельних загонів, зокрема будували житлові будинки евакуйованим із зони Чорнобильської АЕС. Молодь допомагала в організації сільськогосподарських робіт. У середовищі студентства проводилася інтернаціональна робота, зокрема щодо зміцнення болгаро-радянської дружби. Виші почали налагоджувати контакти із європейськими закладами вищої освіти. Проводилися Шевченківські дні, пізнавальні заходи, вечори відпочинку, частина з яких були благодійними. Студенти мали можливість вдосконалювати свою майстерність у різноманітних творчих гуртках, студіях тощо. Гучну славу мала художня самодіяльність, важливе місце у якій належало творчим колективам. Значна увага у приділялася масовій спортивній роботі, яку курирував спортивний клуб «Буревісник».

В долі вишів Хмельниччини зокрема, і України загалом особливе місце займає початок 1990-х років. Саме в цей період починається бродіння в рядах КПРС. Ряд викладачів вийшли з рядів партії, частина з яких підтримали платформу Народного Руху України. У жовтні 1990 р. студенти були учасниками загальноміських страйків, які мали за мету підтримати. На початку 90-х рр. почали піднімати питання про відновлення Кам'янець-Подільського державного українського університету і надання йому імені Івана Огієнка.

У період перебудови зміцнилася матеріальна база інститутів загалом і кожного

факультету та спеціальності зокрема. Це забиало найбільше сил, енергії і часу, бо ж потрібно було створити необхідні умови для нормального і ритмічного функціонування вишів.

Виші використовували різні шляхи для розширення навчальних площ. Зі збільшенням кількості студентів питання забезпечення вишів навчальними приміщеннями загострилося. Щороку зростала кількість кабінетів і лабораторій. Це дало змогу значно покращити викладання окремих дисциплін, піднести науково-практичний рівень лабораторно-практичних робіт студентів. Поступово зростала матеріальна база навчально-дослідного господарства сільгоспінституту. Велася цілеспрямована робота щодо формування бібліотечного фонду. Книгозбірня педінституту була найбільшою в області. Значну частину студентів у позанавчальний час залучали до суспільно-корисної праці. Вони працювали на будівельних майданчиках Казахстану та Тюменської області, на ланах південних областей України, надавали практичну допомогу колгоспам регіону. Покращувалися житлові умови студентів. У гуртожитках плідно працювали студради.

Не вирішеним було питання і з харчуванням студентів, оскільки пропускна спроможність їдалень була дуже низькою. Фінансову основу життя студентства часто складала стипендія. Певна увага приділялася дозвіллю і відпочинку студентів. Зокрема, молодь педінституту мала можливість відпочивати у спортивно-оздоровчому таборі «Юність». Тим, кому це було необхідно, надавали путівки на лікування в кращих санаторіях та курортах країни.

Наприкінці 1980-х рр. у країні відбувалися істотні зміни в економіці на основі введення нового господарчого механізму – госпрозрахунку, застосування нових методів господарювання за принципами госпрозрахунку у вишах. На початку 1990-х рр. почало ускладнюватися матеріальне становище учасників навчального процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ**Неопубліковані джерела****1. Державний архів Хмельницької області****Ф. Р. 195. Кам'янець-Подільський сільськогосподарський інститут**

1. Оп. 6. Спр. 4. Протоколи №7-11 засідань ради інституту з додатками до них. Т. 2. 29 серпня 1986 р. – 12 грудня 1986 р.
2. Оп. 6. Спр. 7. Статистичний звіт з основних напрямів діяльності за 1986/87 навчальний рік. 1987 р.
3. Оп. 6. Спр. 68. Інформація про науково-дослідну роботу інституту за 1986 рік. 1987 р.
4. Оп. 6. Спр. 88. Протоколи №8-12 засідань ради інституту з додатками до них. Т. 2. 31 серпня 1987 р. – 22 грудня 1987 р.
5. Оп. 6. Спр. 91. Статистичний звіт з основних напрямів діяльності за 1987/88 навчальний рік. 1988 р.
6. Оп. 6. Спр. 155. Звіт про науково-дослідну роботу інституту за 1987 рік. 1988 р.
7. Оп. 6. Спр. 172. Протоколи №7-11 засідань ради інституту з додатками до них. Т. 2. 30 серпня 1988 р. – 23 грудня 1988 р.
8. Оп. 6. Спр. 174. Статистичний звіт вищого навчального закладу за 1988/89 навчальний рік.
9. Оп. 6. Спр. 236. Інформація про науково-дослідну роботу інституту за 1988 рік. 1989 р.
10. Оп. 6. Спр. 253. Протоколи №1-10 засідань ради інституту з додатками до них. 20 січня 1989 р. – 22 грудня 1989 р.
11. Оп. 6. Спр. 256. Статистичний звіт вищого навчального закладу за 1989/90 навчальний рік.
12. Оп. 6. Спр. 356. Протоколи №1-10 засідань ради інституту з додатками до них. 12 січня 1990 р. – 28 грудня 1990 р.
13. Оп. 6. Спр. 359. Статистичний звіт вищого навчального закладу за 1990/91 навчальний рік.

14. Оп. 6. Спр. 428. Звіт про науково-дослідну роботу кафедр за 1990 рік. 1991 р.
15. Оп. 6. Спр. 442. Звіт про роботу наукової бібліотеки за 1986-1990 рр. 1990 р.
16. Оп. 6. Спр. 450. Протоколи №1-9 засідань ради інституту з додатками до них.
25 січня 1991 р. – 17 грудня 1991 р.

Ф. Р. 302. Кам'янець-Подільський педагогічний інститут

17. Оп. 11. Спр. 992. Годовой план и отчёт по учебно-методической и политико-воспитательной работе в 1984/85 уч. году. 1985 г.
18. Оп. 11. Спр. 1087. Годовой отчёт об итогах выполнения плана и и результатах деятельности института за 1985 год. 1985 г.
19. Оп. 11. Спр. 1204. Протоколы заседаний профкома сотрудников и студентов.
29 января 1985 г. – 26 декабря 1985 г.
20. Оп. 11. Спр. 1212. Годовой статистический отчёт за 1986 год. 1986 г.
21. Оп. 11. Спр. 1214. Годовой отчёт об итогах выполнения плана и и результатах деятельности института за 1986 год. 1986 г.
22. Оп. 11. Спр. 1319. Протоколы заседаний профсоюзного комитета. 28 января 1986 г. – 22 декабря 1986 г.
23. Оп. 12. Спр. 1. Годовой статистический отчёт за 1987 год. 1987 г.
24. Оп. 12. Спр. 3. Годовой отчёт об итогах выполнения плана и и результатах деятельности института за 1987 год. 1987 г.
25. Оп. 12. Спр. 105. Протоколы заседаний профкома студентов. 29 октября 1987 г. – 30 декабря 1987 г.
26. Оп. 12. Спр. 110. Годовой статистический отчёт за 1988 год. 1988 г.
27. Оп. 12. Спр. 114. Протоколы заседания совета института. 14 января 1988 г. – 24 ноября 1988 г.
28. Оп. 12. Спр. 116. Годовой отчёт о научно-исследовательской работе кафедр за 1988 год. 1989 р.
29. Оп. 12. Спр. 216. Протоколы заседаний студенческого профкома. 26 января 1988 г. – 28 декабря 1988 г.
30. Оп. 12. Спр. 332. Протоколи засідань профспілкового комітету студентів інституту. 31 січня 1989 р. – 29 грудня 1989 р.

- 31.Оп. 12. Спр. 338. Протоколи засідань ради інституту. 22 лютого 1990 р. – 27 грудня 1990 р.
- 32.Оп. 12. Спр. 355. Річний звіт факультету фізичної культури по навчально-методичній і політико-виховній роботі за 1990-1991 навчальний рік. 1991 р.
- 33.Оп. 12. Спр. 438. Протоколи засідань профспілкового комітету студентів. 31 січня 1990 р. – 28 грудня 1990 р.
- 34.Оп. 12. Спр. 536. Протоколи засідань профспілки. 30 січня 1991 р. – 31 травня 1991 р.

Ф. Р. 6151. Хмельницький інститут побутового обслуговування

- 35.Оп. 1. Спр. 658. Итоги выполнения плана и результаты деятельности Хмельницкого технологического института бытового обслуживания в 1985 году. 1985 г.
- 36.Оп. 1. Спр. 754. Итоги выполнения плана и результаты деятельности Хмельницкого технологического института бытового обслуживания в 1986 году. 1986 г.
- 37.Оп. 1. Спр. 936. Протоколы заседаний совета ВУЗа и документы к ним. 3 июля 1987 г. – 16 декабря 1987 г.
- 38.Оп. 1. Спр. 1041. Годовой отчёт о работе библиотеки за 1988 год. 1988 г.
- 39.Оп. 2. Спр. 4. Протоколи засідань вченої раади ХТІ за 1989 р. 18 січня 1989 р. – 20 грудня 1989 р.
- 40.Оп. 2. Спр. 56. Протоколи засідань вченої раади ХТІ за 1990 р. 17 січня 1989 р. – 19 грудня 1990 р.
- 41.Оп. 2. Спр. 104. Річний звіт про роботу бібліотеки за 1990 рік. 1990 р.
- 42.Оп. 2. Спр. 109. Протоколи засідань вченої раади ХТІ за 1991 р. 16 січня 1989 р. – 18 грудня 1991 р.

**2. Відомчий архів Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка**

43. Звіт про роботу інституту в 1989-1993 рр. 1993 р.
44. Итоги выполнения плана и результаты деятельности института за 1985 год. 1985 р.

- 45.Протокол №2 засідання ради інституту від 6 лютого 1984 р.
- 46.Протокол №9 ... від 5 липня 1984 р.
- 47.Протокол №2 ... від 4 лютого 1985 р.
- 48.Протокол №7... від 27 червня 1985 р.
- 49.Протокол №9... від 29 серпня 1985 р.
- 50.Протокол №11... від 31 жовтня 1985 р.
- 51.Протокол №3 ... від 24 лютого 1986 р.
- 52.Протокол №9 ... від 4 липня 1986 р.
- 53.Протокол №1 ... від 9 лютого 1987 р.
- 54.Протокол №5 ... від 28 травня 1987 р.
- 55.Протокол №7 ... від 10 липня 1987 р.
- 56.Протокол №8 ... від 28 серпня 1987 р.
- 57.Протокол №1 ...від 14 січня 1988 р.
- 58.Протокол №3 ... від 9 лютого 1988 р.
- 59.Протокол №7 ... від 30 травня 1988 р.
- 60.Протокол №9 ... від 29 серпня 1988 р.
- 61.Протокол №12 ... від 27 жовтня 1988 р.
- 62.Протокол №3 ... від 27 лютого 1989 р.
- 63.Протокол №4.. від 30 березня 1989 р.
- 64.Протокол №5 ... від 27 квітня 1989 р.
- 65.Протокол №8 ... від 30 серпня 1989 р.
- 66.Протокол №9 ... від 5 жовтня 1989 р.
- 67.Протокол №2.. від 9 квітня 1990 р.

Опубліковані документи і матеріали, періодична преса

- 68.Адреса досвіду – Кам'янець-Подільський // Радянський студент. Кам'янець-Подільський, 1989. 9 вересня.
- 69.Актив у пасиві // Радянський студент. 1989. 23 листопада.
- 70.Актуальний діалог. З аудиторії на стадіон. Чи всюди цей маршрут став звичним для студентів? // Корчагінець. Хмельницький, 1989. 8 січня.
- 71.Бабій С. Діє політклуб «Планета» // Радянський студент. 1986. 27 лютого.

- 72.Бабій С. Наша допомога // Радянський студент. 1988. 27 грудня.
- 73.Бараховська Н. Хто поїде до Москви? // Радянський студент. 1989. 5 жовтня.
- 74.Більше уваги газеті // Радянський студент. 1987. 15 вересня.
- 75.Боднар Г. Зустрілися через півстоліття // Прапор Жовтня. Кам'янець-Подільський, 1986. 14 червня.
- 76.Борисенко М. Перші серед вузів // Радянське Поділля. Хмельницький, 1985. 16 жовтня.
- 77.Будувати швидко, добротю [Текст] // Прапор Жовтня. 1988. 22 черв].
- 78.Варгатий О. Щасливі кілометри // Подільські вісті. Хмельницький, 1992. 29 квітня.
- 79.Вислянський М. У нашому кодексі висока дисциплінованість // Радянський студент. 1984. 5 квітня.
- 80.Відбувся благодійний вечір // Радянський студент. 1989. 28 грудня.
- 81.Вітковський В. Манна каша... з оселедцем // Радянський студент. 1987. 8 грудня.
- 82.Волосатов В. Ти б у бухгалтери пішов // Радянське Поділля. 1985. 17 липня.
- 83.Вони склали сесію на «незадовільно» // Радянський студент. 1985. 2 лютого.
- 84.Гаюр І. Останнє слово моди – за: [про студентське ательє мод при Хмельницькому інституті побутового обслуговування] // Ранок. Київ, 1988. №8. С. 2-3.
- 85.Григоренко О. ХТІПО – ХТІ – ТУП: їм усім – 30 літ // Подільські вісті. 1997. 30 вересня.
- 86.Гуленко Т. Запрошує «Сократ» // Радянський студент. 1986. 31 січня.
- 87.Дідич В. На Шевченківському святі // Радянський студент. 1986. 3 квітня.
- 88.Життя, покладене на вівтар науки: Р. І. Сіліну – 70 // Подільські вісті. 2001. 27 вересня.
- 89.Завальнюк О. М., Комарницький О. Б. До історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: довідк.-статистич. матер. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2011. 112 с.
- 90.Ініціатива поки що за профкомом // Радянський студент. 1989. 14 лютого.
- 91.Іскра Г. Стипендіат імені Леніна //Радянський студент. 1989. 26 квітня.

92. Кадри для служби сервісу. Становлення та розвиток університету (1967-1994 рр.): зб. док. і матер. /[упоряд. І. Х. Ткачук і Ю. С. Земський]. Хмельницький: ХНУ, 2007. 612 с.
93. Клімова І. Лабораторії гречки – 25!!! // Фортеця. 1995. 15 серпня.
94. Ковтун Б. Виробничо-наукова система «Гречка» // Сільські вісті. 1987. 17 березня.
95. Котович А. Студентська осінь // Радянське Поділля. 1985. 5 жовтня.
96. Кривошия В. Шлях до вершини. Спортивна слава Поділля // Радянське Поділля. 1987. 30 жовтня.
97. Лазарович М. Повернення до «Їжака»... // Радянський студент. 1989. 16 травня.
98. Лівінська Ю. «Синтез» – у ваших інтересах // Радянський студент. 1988. 27 жовтня.
99. Лівінська Ю. Хто відповідає за газету // Радянський студент. 1987. 27 жовтня.
100. Лівінська Ю. Виховання починається з посмішки // Радянський студент. 1986. 27 березня.
101. Лівінська Ю. Єднаються серця і руки // Радянський студент. 1986. 1 травня.
102. Літвіннікова О. І. Сприяти творчості студента // Радянський студент. 1986. 16 жовтня.
103. Луканова Є. Студент повпред на фабриці // Корчагінець. 1986. 16 серпня.
104. Людина з великої літери: Радомирові Сіліну – 70 // Освіта України. Київ, 2001. 21 вересня.
105. Михайлов В. Не тільки технологи... Перебудова: від слів до діла // Спортивна газета. Київ, 1987. 3 січня.
106. Нагорода переможцям // Радянський студент. 1990. 12 квітня.
107. Наша вітальна листівка // Радянський студент. 1988. 18 жовтня.
108. Невесела хроніка // Радянський студент. 1988. 17 травня.
109. Нижник В. Є досвід! // Корчагінець. 1990. 11 лютого.

110. Нижник В. Є такий термін – емпатія // Корчагінець. 1989. 27 серпня.
111. Нитка В. «Атлантида»: проблеми сьогодення // Радянський студент. 1987. 31 березня.
112. Ништа Л. Г. Факультет майбутнього вчителя // Радянський студент. 1986. 31 грудня.
113. Нікітін О. «Меридіан» про «меридіан» // Корчагінець. 1990. 11 лютого.
114. Перебудовуємося. А як? // Радянський студент. 1988. 6 грудня.
115. Переможці студентської олімпіади «Студенти і науково-технічний прогрес» // Радянський студент. 1986. 20 березня.
116. Печенюк В. Спеціалізованій вченій раді – 25 // Край Кам'янецький. Кам'янець-Подільський, 1997. 4 жовтня.
117. Підвисоцький А. Студзагін складає іспит // Корчагінець. 1987. 11 липня.
118. Підсумки студентського літа // Радянський студент. 1986. 23 січня.
119. Положення про студентське самоврядування Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту ім. В.П. Затонського // Радянський студент. 1988. 19 січня.
120. Поробко О. «І нам надали слово». Олег Поробко, студент ХТИБО, був делегатом Всесоюзного студентського форуму // Корчагінець. 1989. 27 грудня.
121. Поробко О. Більше уваги питанням соціальним // Корчагінець. 1989. 29 жовтня.
122. Працює студентська молодь // Кам'янець-Подільський вісник. 1993. 19 травня.
123. Представляємо учасників зустрічі // Корчагінець. 1986. 18 жовтня.
124. Про все і ні про що // Радянський студент. 1987. 29 вересня.
125. Про перебудову // Радянський студент. 1987. 29 вересня.
126. Різне // Радянський студент. 1990. 13 вересня.
127. Рішення зборів комсомольського і профспілкового активів філологічного факультету // Радянський студент. 1989. 7 грудня.

128. Севастьянов О. Якою бути політінформації? // Радянський студент. 1988. 5 квітня.
129. Севець Д. Диплом для Митрофанушки // Корчагінець. 1986. 17 квітня.
130. Скрипник В. Є такі загони. Як готується спеціаліст // Корчагінець. 1986. 24 листопада.
131. Слово про Шевченка // Радянський студент. 1989. 4 квітня.
132. Стадник С. Підводяться підсумки // Радянський студент. 1985. 24 жовтня.
133. Стипендія ім. Ленінського комсомолу // Радянський студент. 1989. 28 лютого.
134. Стипендія ім. Ленінського комсомолу // Радянський студент. 1989. 21 лютого.
135. Струманський В. П. Наші здобутки // Радянський студент. 1985. 11 квітня.
136. Суровий А. Ф. Так починався «СМ» // Студентський меридіан. Кам'янець-Подільський, 2003. 30 серпня
137. Тези доповіді на звітно-виборні партійні збори // Радянський студент. 1988. 27 жовтня.
138. Тимошенко О. Будують студенти // Радянська освіта. Київ, 1986. 5 серпня.
139. Тимченко В. Перемогла «Чорна кішка» // Радянський студент. 1990. 24 травня.
140. Типове положення про студентські гуртожитки // Радянський студент. 1989. 21 вересня.
141. У Кам'янці на риночку... // Листок прес-служби УГС. 1989. Ч. 64 (3 лютого).
142. У комітеті комсомолу // Радянський студент. 1987. 10 листопада.
143. У приклад іншим // Радянський студент. 1987. 29 вересня.
144. Учиться или жениться // Комсомольские знания. Киев, 1985. 10 декабря.

145. Федоров І. Чверть віку з гречкою // Хмельниччина. Хмельницький, 1997. 21 вересня.
146. Хмельницькому національному університету – 54 роки // Проскурів. Хмельницький, 2016. 13 жовтня.
147. Цифри і факти // Радянський студент. 1972. 25 травня,
148. Шевченко В. Запрошує вузівське ательє // Корчагінець. 1989. 13-19 березня.
149. Щур О. Перша Подільська етнографічна // Радянський студент. 1986. 25 вересня.
150. Яворська Ю. Нарада-семінар // Радянський студент. 1986. 11 грудня.
151. Яворська Ю. Одержимість // Радянський студент. 1986. 27 лютого.
152. Яворська Ю. Чи стануть вони іншими? // Радянський студент. 1988. 17 травня].
153. Ядуха Й. Їжак в цукерковій обгортці // Радянське Поділля. 1989. 1 квітня.
154. Ядуха Й. Їжак в цукерковій обгортці // Радянський студент. 1989. 26 квітня.

Монографії, книги, брошури, статті, тези

155. Алещенко М. І. Підготовка кадрів Кам'янець-Подільським сільськогосподарським інститутом в 1960-х – 1980-х рр. // Поділля і Волинь у контексті національного відродження: наук. зб. Хмельницький, 1995. С. 183-186.
156. Алещенко М. І. Підготовка кадрів Кам'янець-Подільським сільськогосподарським інститутом в другій половині 1950-х – 1980-х рр. // АCADEMIA на пошану професора Леоніда Антоновича Коваленка. Кам'янець-Подільський, 1997. Т. 1. С. 209-212.
157. Алещенко М. І., Гикавий І. С. Кам'янець-Подільський сільськогосподарський інститут в середині 1950-х – 1990-х роках // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський, 1998. Т. 1. С. 150-158.

158. Анатолій Олексійович Копилов // Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б., Стецюк В. Б. Минуле і сучасне Кам'янця-Подільського: політики, військові, підприємці, діячі освіти, науки, культури й медицини: іст. нариси. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2007. Вип. 2. С. 338-344.
159. Бахмат М., Алещенко М. Подільський державний аграрно-технічний університет. Кам'янець-Подільський, 2005. 264 с.
160. Григоренко О. П. Хмельницький національний університет в особах [ректори] // Духовні витоки Поділля: педагоги в історії краю: матер. всеукр. наук.-практ. конф. Хмельницький, 2013. С. 56-65.
161. Даниленко В. М. Україна в 1985-1991 рр.: остання глава радянської історії. Київ: Ін-т іст. України НАН України, 2018. 278 с.
162. Завальнюк О. М. Історичний факультет Кам'янець-Подільського педінституту // Наукові праці історичного факультету [Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту]. Кам'янець-Подільський, 1995. Т. 1. С. 5-16.
163. Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (1918-2012 рр.): іст. нарис. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2012. 340 с.
164. Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б. Студенти Кам'янець-Подільського педінституту: ідеологічна, фахова і практична підготовка до роботи в школі в завершальний період радянської державності (1961-1991 рр.) // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський, 2015. Т. 22. С. 125-162.
165. Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. 408 с.
166. Каньоса П. С., Суровий А. Ф. Педагогічний факультет Кам'янець-Подільського національного університету: минуле і сьогодення. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. 196 с.

167. Комарніцький О. Б. Сергій Віталійович Бабій // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. Т. 1. С. 719-724.
168. Комарніцький О. Б., Моштак М. В. Профспілкова організація студентів, аспірантів та докторантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: іст. нарис. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький, 2009. 216 с.
169. Копилов С. А., Газін В. В. Історичний факультет Кам'янець-Подільського національного університету: іст. нарис. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. 76 с.
170. Костогриз С. Г., Скиба М. Є. Від Хмельницького технологічного інституту побутового обслуговування до Технологічного університету Поділля // Ректор Радомир Сілін. Хмельницький, 2001. С. 11-34.
171. Лазарович М. Українське студентство історичного факультету Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту в контексті горбачовської перебудови // Гуманітарна освіта у вищій школі: історичний досвід, проблеми та перспективи: зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. / [редкол.: С. Копилов (голова, наук. ред., О. Завальнюк, В. Дубінський та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2018. С. 163-169
172. Лазарович М. В. Ілюстрована історія України [Текст] : короткий курс лекцій. 4-те вид., перероб. і доп. Тернопіль. Джура, 2018. 616 с,
173. Лозовий В. С., Щирба В. С. Фізико-математичний факультет Кам'янець-Подільського національного університету: іст. нарис. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. 116 с.
174. Майборода В. К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917-1985 рр.). Київ: Либідь, 1992. 196 с.
175. Маркітантов Ю. О., Стецюк В. Б. Факультет української філології Кам'янець-Подільського національного університету: іст. нарис. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. 120 с.

176. Марчишина А. А., Олійник С. В. Факультет іноземної філології Кам'янець-Подільського національного університету: іст. нарис. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. 52 с.
177. Михайло Іванович Самокиш // Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б., Стецюк В. Б. Минуле і сучасне Кам'янця-Подільського: політики, військові, підприємці, діячі освіти, науки, культури й медицини: іст. нариси. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2007. Вип. 2. С. 408-413.
178. Педагогічний: віхи розвою: іст. нарис /відп. за вип., упоряд. П. С. Каньоса. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. 204 с.
179. Прокопчук В. С. Перші кроки Центру огієнкознавства // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: наук. зб. Серія історична та філологічна / [редкол.: О. М. Завальнюк (гол.), Є. І. Сохацька (відп. ред.), М. С. Тимошик та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. на. ун-т ім. І. Огієнка, 2005. Вип. II. С. 229-235.
180. Прокопчук В. С., Філінюк Л. Ф. Бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету: роки становлення й розквіту: іст. нарис. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. 284 с.
181. Рибак І. В. Демократичні процеси у Кам'янці-Подільському в кінці 80-х – на початку 90-х років ХХ ст. // Кам'яниччина в контексті історії Поділля: наук. зб. / [редкол.: Л. В. Баженов (відп. ред.), С. О. Борисевич, І. С. Винокур та ін.]. Кам'янець-Подільський, 1997. Т. 1. С. 41-43.
182. Рибак І. В. Хмельниччина від найдавнішого часу до сьогодення: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2002. 156 с.
183. Самокиш М. І. Від факультету до академії // Селекція, насінництво і технології вирощування польових культур: матер. міжнарод. наук.-практ. конф. Чернівці, 1996. С. 4.
184. Серобаба В. Я. Советская Украина. Киев: Политиздат Украины, 1986. 73 с.
185. Серобаба В. Я. Советская Украина. Киев: Политиздат Украины, 1988. 78 с.

186. Серобаба В. Я. Советская Украина. Киев: Политиздат Украины, 1990. 74 с.
187. Сіренко Геннадій Олександрович
https://uk.wikipedia.org/wiki/Сіренко_Геннадій_Олександрович
188. Січкаренко Г. Г. Історичний досвід перебудови вищої освіти в Україні (1985-2005 рр.): монограф. Ніжин: Лисенко М. М., 2014. 360 с.
189. Солопчук М. С., Комарніцький О. Б. Факультет фізичної культури Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (1949-2008 рр.): іст. нарис. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. 164 с.
190. Тихонов Н. М. От целевых приёмов к целевой подготовке специалистов сельского хозяйства // Развитие социальной сферы общества в условиях совершенствования социализма: тезисы докл. конф. Каменец-Подольский, 1988. С. 30.
191. Україна наприкінці ХІХ ст. – у 30-х рр. ХХ ст. (наукова школа): бібліографічний покажчик / Укл.: І.М. Конет, О.Б. Комарніцький, Л.А. Онуфрієва та ін. Кам'янець-Подільський: Кам.-Под. нац. ун-т імені Івана Огієнка, редакц.-видавн. від., 2009. 128 с.
192. Федьков О. Людина і громадянин // Наукова звитяга у щоденному вимірі: до 60-річчя від дня народження та 40-річчя науково-педагогічної діяльності доктора історичних наук, професора, академіка Валерія Степановича Степанкова / укл. О. М. Завальнюк. Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2007. С. 217-220.
193. Черевичний Г. С. Вища освіта в Україні на зламі епох (1985-1991 рр.): монограф. Київ: ІВЦ Держкомстату України, 2002. 122 с.
194. Ящук І. П. Виховний процес у вищих педагогічних навчальних закладах України: знахідки і проблеми (20-ті – 80-ті рр. ХХ ст.): монограф. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. 416 с.